

İRFÂN GELENEĞİMİZ

Yüce dinimiz İslâm, bir *'ilim'* medeniyeti olduğu kadar, aynı zamanda bir *'irfân'* medeniyetidir. Kur'ân-ı Kerim'in bilgiyi ifade etmede bizlere sunduğu en temel iki kavram olan *'ilim'* ve *'irfân'* anlamına gelen *'ma'rifet'*, birbirinden ayrı ve bağımsız olarak düşünülemez. İlimsiz bir irfân, tek başına bizleri maksada ulaştıramayacağı gibi, irfâna dayanmayan bir ilim de her zaman eksik kalmaya mahkûmdur. Bu yüzden bilgimizin içselleştirilmesi, derûnumuzda bir mânâ kazanması, hazmedilmesi, pratiğe aktarılması, kısaca ilmimizin irfâna dönüşerek gönüllerimizi kemâle erdirmesi gerekmektedir. Nitekim Resûl-i Erkem'in (s.a.s.) *'Allah'ım faydasız ilimden...sana sığınırım'* (Nesâî, İstiâze, 64) hadisi, irfân geleneğimizde *'İlim, ilim bilmektir. İlim kendin bilmektir. Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır?'* şeklinde karşılık bulmuştur. Maddenin kutsallaştırıldığı, mânânın unutulmaya yüz tuttuğu, bilginin yegâne güç olarak görüldüğü içerisinde bulunduğumuz yirmi birinci yüzyılın şu günlerinde, eşyaya, maddeye ve bilgiye ibretli bir şekilde, basîretle bakmayı ön gören İslâm irfânına olan ihtiyacımız her zamankinden daha fazladır.

Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde yer alan *'ihsân'*, *'bâtın'*, *'basîret'*, *'firâset'*, *'yakîn'*, *'hikmet'*, *'nûr'* ve daha bir çok kavramı kendisine temel alan İslâm irfânı, maddeden manâya, kabuktan öze, zâhirden bâtına, hükümden hikmete ulaştırmayı hedeflemektedir. Bu yüce değerlere ulaşmanın öncelikli şartı kişinin kendini bilmesi, tanınmasıdır. Amellerini ve şeytanı bilmekle, nefsini tanımaya başlayan insan, ilim ve amel arasında kuracağı bağlarla irfânın en yüce mertebesi olan ma'rifetullahı adım atar. Öte yandan irfâna tâlib olan ârif, insanın hakîkati, rûh, varlık ve âlem hakkındaki tasavvur ve tefekkürüyle de bu yüce gayeye ulaşmayı arzular.

Bir beşer olan insanın idrâk sistemi, bir takım hakikatleri zâhirî duyular yoluyla, bazı hakikatleri bâtinî duyular yoluyla, diğer bazı hakikatleri ise basîret kuvvetiyle kavrar. Evvelâ kalbin bir eylemi olan imân, ma'rifetin konusudur. Allah'ı sevmek, O'na karşı samîmi olmak, O'na tevekkül edip, ümidini O'na bağlamak ve O'na yönelmek gibi eylemlerimizin hepsi kalbe özgü hâller olması dolayısıyla ilm-i irfânın konusunu teşkil eder. Öte yandan ibâdet, amel, ahlâk ve edebî hakikatleri de irfâna ihtiyaç duyar. Nasıl ki, ibâdî ve içtimâî hayatımızın zâhirî, şeklî boyutunu fıkıh ilmi tanzîm etmişse, kalbî, manevî ve hikmet boyutunu irfân geleneğimiz üstlenmiştir. İrfânla ibâdet ve amellerimiz birer donuk kural ve kâide olmaktan çıkar, *'muhabbet'*, *'huzûr-u kalb'*, *'tefehüm'*, *'ta'zîm'*, *'recâ'*, *'ümit'* ve *'ihlâs'* ile kalplerimizin derinliklerine işler. 'İrfân' ve 'ma'rifet', nefsin eğitilmesinin, ruhun arındırılmasının yanında toplumda barış, sükûnet, gönül birliği ve huzuru sağlayan önemli bir âmil olmuştur. Nitekim kişilik inşâ etmede model olma görevini üstlenerek Hz. Peygamber'in (s.a.s.) *'üsve-i hasene'* misyonunu yerine getirmeye çalışan Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna Celâleddîn Rûmî, Hacı Bektaş-ı Velî ve daha pek çok irfân mektebinin yetiştirdiği gönül erleri, yaşadıkları toplumlarda örnekliğin, muhabbetin, kardeşliğin, hoşgörünün, birlik ve beraberliğin sembolü olmuşlardır.

Ehl-i irfân, farklı dindarlık aşamalarını ifade etmek için ‘şerîat’, ‘tarîkat’, ‘hakîkat’ ve ‘ma’rifet’ şeklinde dördümlü bir taksimde bulunmuştur. Bunlardan ‘tarîkat’, ‘hakîkat’ ve ‘ma’rifet’, şerîata alternatif olarak düşünülmemiş, tam aksine şerîat çerçevesinde ilm-i bâtının kemâle doğru giden aşamalarını temsil etmiştir. Ârifler bu hakîkati, “*Velî yeni bir şerîat getirmez. Ancak Kitap ve sünnet hakkında daha önce hiç kimsenin bilmediği yeni bir anlayış getirir*” şeklinde ifade etmişlerdir. Bu yeni anlayışın insanlara ulaştırılmasını Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bir sünneti olarak telakkî eden ârifler, Kur’ân ve sünneti farklı bir bakış açısıyla, hikmet nûruyla anlama ve yorumlamayla baş başa kalmış, bu anlama ve yorumlamadan elde edilen anlayış, âriflere hem kendi gönüllerini, hem de başkalarının gönüllerini aydınlatma gibi bir sorumluluk yüklemiştir.

Kur’ân-ı Kerim’de “*Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir.*” (Şems, 91/9) fermanıyla yegane kurtuluş yolu olarak “nefis tezkiyesi” gösterilmiş, “*Ey huzur içinde olan nefis! Sen O’ndan râzî O da senden râzî olarak Rabbine dön*” (Fecr, 89/27-28) âyetiyle de nefisten eşyanın tabiatında hâsıl olan bilgiyle değil, letâif cinsinden en derûnî ve sırlı bilgileri özümseyerek ilâhî hoşnutluğa erişmesi istenmiştir. “*...O’na rûhumdan üfledim...*” (Hicr, 15/29) âyetinde varlığın en mükemmeli ve Allah’ın halifesi olan insanın tabiatı konusunda ‘*nefha-i ilâhî*’ meselesini gündeme getiren Kur’ân-ı Kerim’in daha pek çok âyeti, kalbi, ilâhî nûrun yansıdığı bir ayna olarak gören, nefsânî arzuları dizginleyerek rûhu inkişâf ettirmeye çalışan irfân geleneğimizi şekillendirmiştir.

Resûl-i Erkem’in (s.a.s.) hayatı, sünneti, sözleri, yaşadığı hâller, ilâhî coşku ve heyecanı da irfânî işaretlerle doludur. Nitekim, peygamberliğine yakın yıllarda uzlet, inzivâ, düşünceye dalma gibi hâlleriyle ‘*âfak*’ta ve ‘*enfîs*’te yüce yaratıcının delillerini araştırması, sadece bu aşamada kalmayıp, peygamberlik görevini aldıktan sonra topluma yönelerek, gönderildikleri toplumların kalplerini ma’mur hâle getirmekle görevli tüm peygamberler gibi, Allah’tan aldığı hakîkatleri insanlara iletme için ta’lîm, terbîye, ve tezkiye görevini üstlenmesi, nefsin hakkını ihlâl etmeden yaşadığı mu’tedil zühd hayatı ve Cibrîl hadisinde ‘*ihsân*’ı, “*Allah’ı görüyormuşçasına kulluk etmendir. Her ne kadar sen onu görmüyorsan da O seni görüyor*” (Buhârî, İmân, 37) şeklinde tanımlaması, irfân geleneğimizin temel referanslarından sadece birkaç tanesidir.

Netice itibarıyla, manevî ve ilâhî hakîkatleri tadararak elde edilen bilginin adı olan irfân, mü’mînlerin ‘*maddî*’ ve ‘*manevî*’, ‘*zâhir*’ ve ‘*bâtın*’ hayatında basamaklarını tırmandığı bir ilerleme, yükselme ve arınma yolu, kemâle açılan kapıdır. İrfânla nefsin tanıyan insan, bir taraftan Allah’a, diğer taraftan insanlara yaklaşır. İslâm’ın irfânî, müslümanların âyetlerini okuduğu, üzerinde tefekkür ederek gereklerini yerine getirdiği Kur’ân-ı Kerim’den ve en güzel örnek olarak model aldıkları Hz. Peygamber’den (s.a.s.) kaynaklanıp neşv ü nemâ bulan irfândır.